

УДК: 340.124

Максименко Валерія Володимирівна

студентка юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОГЛЯДИ ЧЕЗАРЕ БЕККАРІА В ПОРІВНЯННІ З НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

***Анотація.** Дана стаття присвячена розгляду творчості видатного італійського юриста Чезаре Беккарія, що був родоначальником "класичної школи" в теорії кримінального права та зробив значний внесок в науки про кримінальне право та кримінальний процес, відступивши від середньовічних традицій на користь гуманізму.*

В даній статті було здійснено змістовий аналіз філософсько-правових поглядів Чезаре Беккарія, що викладені в його праці «Про злочини і покарання». Наводиться обґрунтування щодо історичного впливу поглядів автора на формування законодавства Російської імперії. Зазначено, що тодішні погляди Беккарія знайшли своє відображення не тільки в законодавстві різних країн й в «Наказі» Катерини II, а й в сучасній Конституції України, Кримінальному Кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України, а також у низці інших законів. Через те, можна вважати, що Беккарія забезпечив подальший розвиток і закріплення принципу «верховенства права» не тільки в міжнародному законодавстві, а й в законодавстві різних країн світу.

У статті приділено особливу увагу розгляду таких явищ, як: «право покарання», «свідки», «засідателі», «тортури», «присяга», «покарання для дворян», що, в свою чергу, розкриті в праці «Про злочини і покарання» Чезаре Беккарія. Також було здійснено порівняння зазначених явищ з положеннями сучасного українського законодавства.

Визначено, що життя і свобода громадянина є найвищим благом, що існує необхідність прирівняти усіх свідків в їхньому правовому положенні, що ідеальною формою судочинства є вирішення справ професійними суддями спільно з народними засідателями, що тортури є недопустимими і жоден громадянин не може бути названий злочинцем до винесення вироку суду, що присяга обвинуваченого в суді є пережитком минулого, а дворяни мають бути прирівняним до простих людей перед законом.

Ключові слова: *порівняння, законність, присяжні, тортури, присяга.*

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що з моменту публікації трактату Ч. Беккарія «Про злочини і покарання» пройшло 255 років, його працю продовжують друкувати, а історію життя та творчості вивчають на практичних заняттях в вищих навчальних закладах. Проте, досліджуючи кількість та зміст, потрібно звернути увагу на те, що кількість сучасних українських наукових статей невелика. Крім цього, більша частина всіх статей досліджують лише такі поняття як «злочин», «покарання» та інколи інші категорії.

Тому, зважаючи на актуальність даної роботи і донині, особливого значення для філософії права та юридичної науки загалом набуває питання сучасного дослідження та розуміння праці Чезаре Беккарія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний момент, праця Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання» стала об'єктом дослідження різних вітчизняних учених. Це зокрема В. Гаджиєв, С. Гусаров, І. Козич, І. Конолов, Н. Мельничук, В. Навроцька, М. Панов, Л. Терехова. Найбільш детально опрацювали трактат Беккарія Н. Мельничук та М. Панов. На відміну від більшості інших вчених, вони намагалися охопити найбільшу кількість параграфів, що дозволило їм найбільш обґрунтовано дослідити працю Ч. Беккарія. Також, вагомий внесок був зроблений Міжнародною науковою конференцією 24 червня 2014 року щодо еволюції уявлень про злочини та

покарання в суспільно-правовій думці (до 250 річниці праці Ч. Беккарія «Про злочини і покарання»). Проте, оскільки практичне значення можна побачити через порівняльно-правовий аналіз положень праці і законодавчих норм, вважаю, що нині недостатньо розробленими та проаналізованими питаннями в науковому плані залишаються певні окремі питання, що зачіпав Ч. Беккарія у своїй праці.

Виклад основного матеріалу. Чезаре Беккарія являється італійським філософом та теоретиком кримінального права епохи, що прославився своїм трактатом «Про злочини та покарання».

У книзі розглядається широке коло проблем соціально-правового характеру, що супроводжуються глибоким аналізом, узагальненнями та висновками філософсько-етичного і правового характеру. Однак все ж основна увага приділяється проблемам злочинів і покарань, кримінальної юстиції та кримінального правосуддя [8, с. 232].

Його праця, що була опублікована в 1764 році вже через два роки була перекладена на французьку мову та здобула європейську популярність. Досягти тріумфу в світі допоміг, також, «Коментар» Вольтера щодо змісту книги «Про злочини та покарання», що став певним доповнюючим матеріалом до основної праці. Після цього, його книга постійно перекладалась різними мовами, поширюючись різними країнами. Таким чином, праця Ч. Беккарія дійшла до Російської імперії. Першим, хто переклав дану працю був Д. Язиков, проте найважливішим для російського законодавства є переклад С. Зарудного, що порівняв працю Ч. Беккарія з главою X «Наказу» Катерини II.

Чезаре Беккарія в своїй праці прагнув обґрунтувати реформи в законодавстві та в самому судовому процесі, Він виступав за обмеження феодального свавілля та судового беззаконня, а також в цілому виступав проти жорстокості та деспотизму. Саме тому його називають представником гуманізму та демократичних принципів.

Надзвичайно велике значення має трактування Ч. Беккарія злочину як діяння, сутність якого полягає насамперед у тій шкоді, яку воно завдає суспільству. Уже в цьому можна виявити чітко виражений підхід до «матеріального визначення поняття злочину», що ще не знайшло свого належного вирішення і в наш час у законодавстві багатьох країн світу. Настільки важливу в теоретичному аспекті проблему він вирішував на підставі переконливих, «матеріалістичних філософських підходів» і розглядав злочин не лише як юридичне (правове), а й соціальне явище [8, с. 241-241].

Проте, як зазначалось, увага була зосереджена не тільки на кримінальному праві, а й кримінальному процесі, оскільки Ч. Беккарія значну увагу приділив тому, як він бачив форму суда, процес взяття під варту, строки та саме поняття «судді».

Особливо великий вплив зробили ідеї, принципи і положення, сформульовані Ч. Беккарія в його трактаті, на розвиток юридичної науки у сфері боротьби зі злочинністю: на кримінальне право, кримінальний процес, кримінологію [8, с. 241]. Тобто, немає сумнівів, що своєю працею Ч. Беккарія заклав базу для кримінології.

Зважаючи на все вище сказане, в цій статті буде наведено порівняльний аналіз параграфів Ч. Беккарія «Про злочини та покарання» з сучасним українським законодавством, як це було зроблено С. Зарудним (один з реформаторів 1864 року в Російській Імперії). Мною будуть порівняні наступні параграфи:

1. Так, почати потрібно з §II під назвою «Право покарання». Відповідно до тексту книги Ч. Беккарія писав наступне:

«Будь-яке покарання, що не продиктоване крайньою необхідністю, є, за словами великого Монтеск'є, актом насильства. Дане твердження може бути виражено в більш загальній формі наступним чином: всякий прояв влади людини над людиною, яка не викликано крайньою необхідністю, -

тиранія. Таким чином, право верховної влади карати за злочини засноване на необхідності захищати довірене їй загальне благо від узурпації його приватними особами. І чим більше забезпечується священне і непорушне право на безпеку, чим надійніше гарантія свободи громадян з боку держави, тим покарання справедливіше. І якщо ми звернемося до природи людини, то виявимо, що в ній закладені ті ж основні принципи, які підтверджують невід'ємність права верховної влади карати за злочини.»[1, с. 64-65].

Важлиим є дослідження І. Козич, який зазначає що у рукописі Ч. Беккарія цей самий параграф закінчувався таким ненадрукованим абзацом: «Життя і свобода найостаннішого громадянина є священним благом в очах законодавця. І нерівність, що тягнеться від престолу до найбіднішого ремісника, не повинна зазіхати на свободу і на почуття, найбільш дорогі і найбільш властиві розумній людині, бо завдання законодавця не в перетворенні більшості в знаряддя щастя небагатьох, а в збереженні прагнення, притаманного людям, поліпшити своє власне становище, що і складає життя і свободу народу». Це твердження, власне на думку автора, і підтверджує політичну складову його трактату, що свідчить про наявність у ньому великої кількості положень, які стосуються формування державної кримінально-правової політики [4, с. 99.].

Тобто, як можна побачити, Ч. Беккарія виклав необхідність закріплення в кримінально-правових реформах того часу принципів законності і гуманності, що повністю суперечить середньовічним принципам правосуддя.

Дані принципи сучасних реаліях також знайшли відображення. Так, відповідно, принцип гуманізму закріплений в ч. 1 ст. 3 Конституції України, де визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3]. А також в Кримінальному Кодексі України, де закріплено в ч. 1 ст. 1, що: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина» [5].

Щодо принципу законності, то нині в українському законодавстві цей принцип виражається в Конституції як принцип верховенства права, в якому законність є одним з стрижневих елементів цього поняття.

Також, зазначаючи принцип законності не можна не назвати ч. 1 і 2 ст. 2 Кримінального Кодексу України, відповідно до якого підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. А також, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Отже, повністю відображає зміст законності, що полягає закріплення права в законах, законотворчості, а також правореалізації і правозастосуванні [5].

На підтвердження всього вищесказаного можна звернутися до підсумків в §III, в якому Ч. Беккарія вказує, що «злочини можуть бути встановлені лише законом» [1, с. 67].

2. Цікавим в праці Ч. Беккарія є §XIII «Про свідків», яку нині сучасні науковці-юристи не розглядають.

«Для будь-якого ідеального законодавства виключно важливо точно визначати, чи заслуговує на довіру свідки і докази злочину. Будь-яка розумна людина, тобто що здатна складно викладати свої думки і володіє тими ж почуттями, що і інші люди, може бути свідком. Довіра свідкові зменшується в прямій залежності від ворожості, дружності чи інших відносин між свідками і обвинуваченим у злочині. Необхідно мати більше одного свідка, так як якщо один стверджує що-небудь, а інший те ж саме заперечує, то немає нічого достовірного.» [1, с. 101-102].

Дане положення є цікавим за наявності в ньому наступних думок. По-перше, Ч. Беккарія прирівнює усіх свідків в своєму правовому положенні, виключаючи можливість відвода жінки в справі через її слбкість чи будь-яку

іншу людину через її бесчестя. Тобто, єдиним критерієм вибору автор визначає зацікавленість в тому, щоб говорити правду.

Так, потрібно звернути увагу на положення ст. 65 Кримінально-правового кодексу України, в якому зазначено, що «свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань» [6].

По-друге, в цьому положенні знайшли відображення певні положення кримінології, відповідно до яких Ч. Беккарія визначив вплив відносин між людьми, їхніми почуттями та емоціями на достовірність інформації, а також, далі в параграфі описував як аналіз тону та жестів впливає на показання свідка.

3. Не менш важливим є думка Беккарія щодо форми судочинства, яка має панувати в державі, що визначено в §XIV «Докази та форми судочинства».

«...Я вважаю найкращими ті закони, які передбачають поряд з основним суддею - засідателів, призначуваних жеребом, а не виходячи з вибору, бо в цьому випадку незнання, яке судить, керуючись здоровим глуздом, є більш надійною гарантією, ніж знання, яке судить суб'єктів, спираючись на власну думку. При ясних і чітких законах обов'язок судді полягає лише у встановленні фактів. Якщо для збору доказів потрібно проявити здібності і винахідливість, а підсумки, зроблені на підставі цих доказів, необхідно представити ясними і чіткими, то при прийнятті рішення слід керуватися виключно здоровим глуздом, який надійніший, ніж знання судді, які схильні всюди бачити злочинців і все підганяти під штучну схему, засвоєну ним зі студентської лави.» [1, с.107].

Так, Ч. Беккарія в цьому параграфі окреслив найбільш ідеальну, на його думку, форму судочинства, коли народні засідателі вирішують судові справи спільно с професійним суддею. Відповідний правовий інститут має на меті,

крім допомоги суддям, забезпечення участі народу в правосудді, а також контроль судочинства народом. В сучасному українському законодавстві з 2016 року (після судової реформи) більше не існує такого поняття як «народні засідателі» проте інститут певною мірою діє з визначеними особливостями.

Конституція України в ч. 4 ст. 124 визначила, що «народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» [3]., а в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що: «судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур» [2]. Звичайно, щодо того, як саме присяжні мають обиратися (оскільки в сучасних реаліях визначення жеребом є недоречним), то в ч. 6 ст. 15 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що: «у разі розгляду справи за участю присяжних їх персональний склад визначається за допомогою Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, якщо інше не встановлено законом». Тобто, хоча дана система і не працює щодо всіх справ (в кожній галузі передбачені свої випадки – напр.в кримінальних справах участь присяжних можлива за клопотанням обвинуваченого, а в цивільних їх участь передбачається у певній категорії справи окремого провадження), проте все одно можна простежити певні втілені в життя ідеї Ч. Беккарія.

4. Думку Беккарія, яку деякі науковці розглядають, проте не аналізують зазначена в §XVI «Про тортури».

«У більшості народів жорстокі тортури, яким піддається обвинувачений під час процесу, освячені звичаєм. Застосування тортур переслідує різні цілі: по-перше, щоб заставити обвинуваченого зізнатися в скоєному злочині, по-друге, щоб він пояснив протиріччя в своїх свідченнях, по-третє, щоб назвав співучасників, а також заради якогось метафізичного і важкодосягнужного очищення. Нарешті, обвинуваченого катують за інші злочини, які могли бути ним вчинені, але яких йому не інкримінують.

Ніхто не може бути названий злочинцем до винесення вироку суду. Суспільство також не може позбавити його своєї захисту до тих пір, поки не прийнято рішення про те, що він порушив умови, які йому цей захист гарантували.» [1, с. 113].

Одним із тих, хто досліджував є Н.Ю. Мельничук, що визначає, з свого розуміння праці Беккарія, наступне: «Катування не може бути засобом встановлення істини, оскільки витривалість людей має свої межі. Відтак відчуття болю здатне досягнути такого рівня, що людина зізнається у чому завгодно, аби лише припинилися тортури.» [7, с. 374]. Тобто. саме з цього випливає, що Беккарія вважав, що тортури знищують різницю між винними та невинними, тому ніхто не може бути названий злочинцем поки не буде винесено звинувачувального вироку.

Щодо порівняння з сучасним законодавством, то 10 грудня 1984 року було прийнято Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, що була підписана від імені Уряду Української РСР 27 лютого 1986 року.

Окрім цього, положення що відповідає думкам Ч. Беккарія можна знайти в Конституції України. Так, наприклад, відповідно до ст. 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3]. Також, в ст. 127 Кримінального кодексу України надано визначення поняттю «катування» та встановлено кримінальну відповідальність – «Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи

дискримінації його або інших осіб - карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.» [5].

Як висновок, з розвитком кримінального права та гуманізму (що зараз виступає як людиноцентризм) кримінальне законодавство не тільки заборонило тортури (в сучасному розумінні катування) щодо невинних, але й щодо винних, встановлюючи кримінальну відповідальність за дане діяння. Тобто, думка Ч. Беккарія пройшла еволюцію і стала такою, яку нині ми бачимо в нашому законодавстві.

5. Цікавим, також, є положення в §XVIII «Про присягу»:

«Необхідність присяги обвинуваченого породжує протиріччя між законами і природними почуттями людини, оскільки вимагає давати правдиві свідчення як раз в той час, коли людині виключно вигідно брехати. І виходить, ніби людина може присягати собі на погибель, ніби релігійне почуття не мовчить в більшості людей, коли мова заходить про їх інтерес. Досвід усіх століть довів, що релігією, цим дорогоцінним даром неба, людство зловживає більше, ніж іншим. І з якого дива тоді вона буде користуватися повагою у лиходіїв, якщо навіть люди, що вважалися мудрими, настільки часто здійснювали гріхи проти неї?

...Досвід переконує нас в марності присяги, так як будь-який суддя може мені подати свідоцтво того, що жодна присяга не спонукала жодного обвинуваченого сказати правду. У цьому ж переконує і розум, який оголошує марними і, отже, шкідливими всі закони, що протидіють природним почуттям людини» [1, с. 127-128].

В сучасному розумінні (відповідно до тлумачення в словнику) є урочиста офіційна обіцянка додержувати певних зобов'язань, клятва вірності якій-небудь справі. В судовому процесі присягу складають судді, адвокати, прокурори, експерти, присяжні та інші службові особи щодо дотримання власних обов'язків, а також свідок, що зобов'язується говорити правду суду під час допиту [9, с. 54]. Тобто, обов'язок говорити правду встановлюється

тільки для свідка, що закріплено в ст. 352 Кримінально-процесуального кодексу України.

Щодо підозрюваних та обвинувачених, то одна з базових засад кримінального провадження є свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Так, в ч. 1 і 2 в ст. 18 в Кримінально-процесуальному кодексі України визначено, що, по-перше, жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. По-друге, жодна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомлено про ці права [6].

Не можна забувати і про презумпцію невинуватості, що визначена в ст. 62 Конституції України під назвою «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.» в якій визначено, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. А також ця засада визначена в ч. ст. 17 Кримінально-процесуального кодексу України, де також вказується, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Тобто, в сучасному українському праві відсутня суперечність між природним почуттям людини і законі, яку вказував Ч. Беккарія. Нині обвинувачений не дає присягу щодо того, щоб говорити судді лише правду, такий обов'язок щодо свідчення має лише свідок під час його допиту. Щодо обвинуваченого чи підозрюваного, то зараз завдяки презумпції невинуватості

та свободи від самовикриття, така особа не має обов'язку свідчити проти себе чим забезпечується базові права людини.

6. В питанні щодо рівності людей перед судом важливим ж положення визначено в §XXI «Покарання для дворян».

«Я обмежуся лише питанням про покарання для дворянського стану, стверджуючи, що покарання повинні бути однакові як для першого, так і для останнього з громадян. Будь-яка відмінність за становою ознакою або за багатством передбачає для свого узаконення існування попередньої рівності, оснований на законах, рівних для всіх підданих.

...Нам слід виходити з припущень, що люди, відрікшись від свого вродженого прагнення до єдиновладдя, заявили: "Нехай працелюбний буде користуватися великими почестями, і його нащадки будуть купатися в променях його слави; але більш щасливий або більше заслужений і шанований, хоча і плекає надію на отримання більшого, повинен боятися, як і інші, порушити ті договори, яке піднесли його над іншими ". Правда, такого роду рішення не виходили від будь-якого законодавчого збору всього роду людського, але вони лежать в вічній і незмінній природі речей. Вони не скасовують тих вигод, які, як вважають, стали результатом існування дворянства, і перешкоджають появи пов'язаних з цим негативних явищ. Вони змушують поважати закон, перегороджуючи все шляху до безкарності.» [1, с. 136].

Враховуючи час написання даної праці і тільки початок відходження від середньовічних традицій, думка Ч. Беккарія є доволі прогресивною. Беккарія, як представник гуманізму та демократичних ідей зазначив про необхідність прирівняння дворян з простим людом перед законом.

Так, наприклад, конституційним принципом, що є в ст. 24 Конституції України є закріплення того, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. В частині першій даної статті зазначено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри,

політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

Також, даний принцип зазначається як ще одна засада кримінального провадження, що визначається в ст. 7 Кримінально-процесуального кодексу України. Детальніше йдеться в ч. 1 ст. 10 цього Кодексу, в якому визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками [6].

Тобто, принцип рівності, що є певним логічним продовженням принципу справедливості, про який писав Ч. Беккарія став фундаментальною конституційною вимогою українського (звичайно і міжнародного) законодавства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В праці Чезаре Беккарія знайшли відображення гуманістичні думки, що не тільки відстоювали і певним чином захищали права людини, але й прирівнювали права людей перед законом відповідно до принципу «справедливості». Також, Беккарія забезпечив подальший розвиток і закріплення принципу «верховенства права» не тільки в міжнародному законодавстві, а й в законодавстві різних країн світу. Так, наприклад, говорячи про Україну, що в XVIII році була приєднана до Російської імперії, великий вплив на історію формування законодавства мав «Наказ» Катерини II, що не буду оригінальною працею, а компіляція ідей провідних мислителів епохи Просвітництва: «Про дух законів» Монтеск'є та «Про злочини і покарання» Беккарія.

Саме тому, праця Беккарія і через 255 років не втрачає своєї актуальності, оскільки і зараз в ній вбачаються сучасні демократичні ідеї, що

як і в законодавствах різних країн та міжнародних актів, знайшли своє відображення (з певним удосконаленням і з більшим проявом людиноцентризму) в нормах українського права.

Література

1. Беккариа Ч. О преступлених и наказаниях / перевод текста ливоронского издания 1766 г. (5 издание). С. 231.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. No 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Козич І. В. Ідеї Ч. Беккарія щодо гуманізації та модернізації кримінально-правової політик / І. В. Козич // матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса 13.06. 2014 р.) / МОН України ; НУ ОЮА; ПРЦ НАПрН України; Одес. відділ. ГО «Всеукр. асоц. кримін. права». Одеса : Юридична література, 2014. С. 97-100.
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001, редакція від 01.05.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 12.05.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Мельничук Н.Ю. Поняття «злочин» та «покарання» у трактуванні Чезаре Беккарія в контексті ідей Просвітництва / Н.Ю. Мельничук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. Вип. 3. С. 371-379 (Серія юридична).

8. Панов М. І. Чезаре Беккарія і його славнозвісний трактат «Про злочини та покарання» (до 250-річчя опублікування) / М. Панов // *Право України*. 2014. № 9. С. 226–244.
9. *Словник української мови: в 11 тт.* / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 7. С. 799.